

Sadhana Naithani, *Folklore Theory in Postwar Germany*,
University Press of Mississippi, Jackson, 2014, 142 p.

Ioana Repciuc*

Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Str. Th. Codrescu 2, 700481 Iași, România

Cartea Sadhanei Naithani, profesor asociat la Universitatea Jawaharlal Nehru din New Delhi, oferă o perspectivă din afară, distanțată la propriu și la figurat, asupra fundamentelor studiilor europene de folclor. Cercetarea de față are în vedere folcloristica de tip tradițional, centrată pe analiza limbajului și a textului folcloric, rămasă aproape de bazele așezate de frații Grimm încă din secolul al XIX-lea.

Provenită din spațiul cultural considerat de folcloristica de tip clasic drept leagănul basmelor universale, autoarea s-a remarcat în ultimii ani prin încercarea de a eluda critic vechile granițe între centru și periferie în cercetarea poveștilor populare indiene și europene, dar și între teoriile folclorice configurate pe cele două continente în secolul trecut¹. În plus, chiar parcursul său intelectual ilustrează traversarea respectivelor scindări culturale, căci specializarea academică a Sadhanei Naithani este limba, cultura și folclorul german.

Scopul lucrării este reevaluarea primelor decenii postbelice din ceea ce a reprezentat un moment de cotitură în istoria cercetării folclorice din Germania postnazistă. Deși același subiect a făcut obiectul unor dezbateri intense începând cu anii '60 și care au continuat pînă recent (Bendix, 1997, p. 157–158; Gingrich, 2005, p. 138–148), iar disciplina și-a găsit deja un parcurs specific, cercetătoarea din New Delhi ne oferă aici încă o privire evaluativă. Motivul acestei rememorări pare să fie dorința de a milita pentru reconsiderarea folcloristicii de orientare filologică, acuzată din ce în ce mai mult de lipsă de sincronizare cu noile direcții urmate de științele etnologice occidentale, care au evoluat spre viziunea și metodologia antropologică și sociologică.

Introducerea, intitulat polemic „Are importanță folclorul?”, pregătește câteva răspunsuri la unele frecvente contestări ale validității folcloristicii ca știință

a unei realități amenințată cu dispariția. Motivațiile și mijloacele dăinuirii sale într-o situație particulară este și tema cărții de față.

Prima parte este dedicată explicării contextului cultural ce a stat la originea disciplinei numite *Volkskunde* în cultura germană a secolului al XIX-lea, și anume activitatea fraților Grimm de a aduna și publica povești populare. *Volkskunde* apare și se dezvoltă în relație cu filologia germanică, *Germanistik*. Chiar dacă au existat așteptări în acest sens, Jakob Grimm nu a reușit să preia prima catedră de germanistică a Universității din Berlin și, deci, s-o influențeze considerabil în sensul trecerii de la filologia clasică la o „wilde Philologie” – cercetarea dinamicii limbii vorbite. Astfel, „știința poporului” va deveni un câmp filologic separat, dar care a încurajat în paralel și alegerile de material textual ale germanisticii.

Această moștenire împărtășită de *Volkskunde* și *Germanistik* a marcat considerabil însă parcursul ulterior al cercetării folclorice, care s-a consacrat ca o analiză a textelor, o știință statistică și de arhivă. Mai mult, ambele discipline au stat sub incidența avîntului naționalist de tip romantic inițiat de Herder și apoi amplificat de activismul cultural al fraților Grimm. Orientarea naționalistă a folcloristicii ca știință care a contribuit la formarea națiunilor europene a evoluat în cazul Germaniei spre binecunoscutele consecințe extreme în perioada nazistă, timp în care propaganda culturală a celui de-al Treilea Reich s-a infiltrat adînc în cercetarea etnologică (Dostal, 1994; Hauschild, 1995). Autoarea descrie atmosfera tensionată a anilor '50, cînd un veritabil proces intentat folcloristicii a fost aproape de a încheia pentru totdeauna destinul acestei discipline.

Deși supraviețuiește, *Volkskunde* se desparte, în anii '60, în urma unei serii de discuții aprinse din cadrul conferințelor anuale ale *Deutsche Gesellschaft*

* Adresă de corespondență: repciuc_i_o@yahoo.com.

¹ Vezi cartea sa recentă în acest domeniu (Naithani, 2010).

für Volkskunde, în două ramuri cu interese divergente. Sadhana Naithani numește aceste două direcții „calea discontinuității” și „calea transformării” (p. 26). Grupul celor care au ales despărțirea clară de trecut, condus de Hermann Bausinger² de la Universitatea din Tübingen, a evoluat spre o viziune socio-antropologică, consacându-se în așa-numita „Europäische Ethnologie” (Kaschuba, 1999, p. 78–96) populară mai ales în mediile academice central și nordic europene. Subiectul predilect al acestei orientări nu va mai fi textul folcloric, ci dinamica socială a prezentului, viața cotidiană brută privită holistic, *Volkskunde* devenind astfel *Empirische Kulturforschung*. Sub influența transformărilor contemporane ale folcloristicii americane și a dezbaterii interne generate de Școala de la Frankfurt, noua etnologie germană se îndepărtează de subiectele tradiționale ale analizei folclorice, ajungând pînă la denunțarea abuzului filologic și istoricist din științele etnologice (Bausinger & Brückner, 1969).

Cea de-a doua direcție discutată în volumul de față este școala de folcloristică a Universității „Albert Ludwigs” din Freiburg, fondată de Lutz Röhrich (1922–2006), cel care va fi reprezentantul continuării direcției tradiționale. Bineînțeles, subliniază Naithani, Röhrich a fost conștient mereu de necesitatea separării de aspectele ideologice ale cercetării etnologice din perioada 1933–1945, dar, spre deosebire de colegii săi de la Tübingen, el optează pentru o depolitizare graduală printr-o reflecție atentă asupra trecutului, în locul unei despărțiri turbulente. Așa cum explică autoarea, opera sa nu poate fi descrisă ca o cantonare în trecut, fiind în fapt un efort de a reflecta asupra complexităților prezentului (p. 28). Dezicerea de politizarea folcloristicii din intervalul nazist o operează, arată pe larg Naithani, prin evitarea conștientă a unui fundament teoretic dominant, și, prin urmare, a pericolelor generate de acesta. Absența speculațiilor teoretice din modelul analitic clădit de Röhrich îl face pe acesta vulnerabil la acuzația căderii într-un descriptivism steril, mai ales că folcloristica în general a fost de multe ori privită cu neîncredere din acest punct de vedere.

Autoarea urmărește, în secțiunea centrală a cărții, traseul profesional al lui Röhrich, a cărui operă o

cunoaște în detaliu mai cu seamă prin prisma faptului că acesta i-a fost coordonatorul tezei de doctorat cu titlul *Politik der Liebe*, realizată în perioada 1990–1994. În primul capitol al acestei secțiuni, folclorista din New Delhi dezvăluie modelul de analiză a poveștilor specific lui Röhrich, pentru ca în următorul să comenteze cum cercetătorul german a interpretat relația acestui gen de text cu diferitele receptări care i-au fost destinate. În ultimul capitol al acestei părți se prezintă studiile profesorului în domeniul unei alte specii folclorice de mare interes pentru folcloristica tradițională, și anume cîntecul popular.

Fondator și mentor al *Freiburger Schule*, Röhrich va rămîne consecvent așa-numitei filologii folclorice, pe care o adaptează într-un sens personal identificînd o manieră proprie de conservare a modelului a cărui eficiență a fost dovedită de lunga tradiție de cercetare a textului folcloric în spațiul tudes. Imperativul postbelic al rupturii cu trecutul a pus sub semnul întrebării proiectele monumentale ale folcloristicii germane care erau programate să dea instrumentele de referință ale disciplinei, cum au fost *Atlas der deutschen Volkskunde* și *Enzyklopädie des Märchens*³. Un grup de folcloriști au impulsionat însă continuarea acestor îndelungate eforturi și au ales să continue cercetarea lexicografică, cartografică, sau de arhivistică a folclorului. Unul dintre proiectele care au supraviețuit a fost și consistenta colecție de cîntece populare *Deutschen Volksliedarchiv*⁴, fondată în 1914 de John Meier. În 1953, arhiva este salvată și transferată la Freiburg și va fi patronată de Lutz Röhrich pînă la sfîrșitul carierei acestuia.

Deși Naithani nu simte nevoia să integreze interesele tematice ale lui Röhrich în contextul mai larg al studierii textului folcloric în paradigma școlii istorico-geografice și comparative de origine finlandeză, conectarea sa neîntreruptă cu această prestigioasă tradiție de cercetare este relevantă. Analizînd traseul profesorului de la Freiburg înțelegem și provocările întregii folcloristici europene de orientare filologică într-o lume academică în care textul este din ce în ce mai mult amenințat să fie abandonat ca obiect de cercetare în favoarea supralicitării contextului de producere.

Fidel vechii școli, nu este întîmplător că Röhrich

²Cu volumul său rămas în istoria etnologiei germane ca un manifest polemic îndemnînd spre tranziția definitivă de la canonul naționalist la studiul social și cercetarea de teren (Bausinger, 1961).

³La care Röhrich a contribuit cu articole începînd din 1973 și pînă la sfîrșitul vieții sale.

⁴Astăzi apare ca o entitate separată în cadrul *Zentrum für Populäre Kultur und Musik* al Universității din Freiburg.

alege drept obiecte predilecte de cercetare tipurile de texte folclorice care au stat în centrul preocupărilor specialiștilor din generația anterioară războiului, începînd chiar cu Herder și frații Grimm: povestea și cîntecul. Principala sa lucrare, apărută la un deceniu după sfîrșitul războiului, în 1956, are drept subiect relația controversată dintre basme și realitate: *Märchen und Wirklichkeit. Eine volkskundliche Untersuchung* (Röhrich, 1956). Încercînd să răspundă oarecum noilor etnologi și criticilor postbelici, care nu mai vedeau în povești altceva decît mostre încremenite de limbă lipsite de relevanță pentru înțelegerea prezentului societății germane, cercetătorul își propune să demonstreze contrariul și devine astfel un „avocat al poveștii” (p. 30) în contemporaneitate, așa cum dovedește și titlul ultimei sale cărți pe acest subiect (Röhrich, 2002a).

Sadhana Naithani redă pe larg modul în care fostul său profesor își argumentează această poziție, demonstrînd că el a refuzat atît să fixeze povestea într-o anumită realitate temporală și spațială, așa cum au făcut nașiștii, cît și să accepte suspendarea în fantastic a lumii construite de acest tip de text. Din contră, pentru cercetătorul german, povestea reflectă trăsăturile universale ale existenței umane dincolo de tipare etnice și particularități istorice (p. 56–58), într-o perspectivă tratată astăzi de antropologia textului promovată de Michael Metzeltin. Deși era vorba de un subiect complicat de recente evenimente din țara sa, Röhrich ia în considerare una dintre cauzele principale ale distanțării lumii academice germane de cercetarea narațiunilor populare, și anume ideea că acestea ar fi devenit sursă de inspirație pentru actele de cruzime ale nașiștilor. Manipularea simbolică de către artizanii culturali ai celui de-al Treilea Reich a relațiilor de putere prezentate schematic în basm este probabil cea mai neagră și stranie pagină a practicii receptării de text din istoria umanioarelor.

Prin urmare, nici folcloristul de la Freiburg nu poate ocoli această problemă, dar el o relaționează pertinent cu natura complexă a „cercurilor interpretărilor” (p. 61), din care fac parte consecutiv sau concomitent cercetători, culegători de folclor, antropologi, politicieni, activiști culturali, cititori obișnuiți. Diversele evaluări ale realității poveștii rezultate în urma lecturii subiective și a „raționalizării” (p. 65) propuse de acești participanți la destinul hermeneutic al textului nu pot fi oprite sau cenzurate, fiindcă povestea, ca orice text scris și pus la dispoziția recep-

torilor, este „un obiect cultural” (p. 62) și unul istoric (p. 113). Transformarea acestui obiect într-unul politic este o consecință nedorită a acestei neîngrădite libertăți.

Un alt mod prin care Naithani consideră că Röhrich a încercat să transforme vechea metodă filologică a germanisticii și folcloristicii este evitarea intenționată a așezării textelor folclorice sub egida imaginarului etnic german (p. 79). Este o soluție oportună, căci nucleele epice ale narațiunilor populare traversează nestingherit granițele naționale, așa cum a demonstrat timp de decenii școala finlandeză a tipologiei basmului universal.

În ceea ce privește cercetarea cîntecului popular, autoarea ne indică aspectele principale ale tipului de analiză propus de profesorul de la Freiburg, faptul că acesta a fost preocupat de contextul social și istoric în care textul a fost produs și colportat, de identificarea și comentarea tuturor versiunilor existente în timp și spațiu, de trăsăturile socio-culturale ale performențelor (Röhrich, 2002b). Naithani numește metoda lui Röhrich „history from below” (istoria pornind de jos) (p. 113), o analiză textuală vizînd o reflecție cvasi-exhaustivă asupra tuturor nivelurilor textului, de la variațiile formale la efectele diseminării sale în mediul social.

În fine, în ultima secțiune cercetătoarea încadrează opera lui Röhrich în folcloristica internațională și mai ales în cercetarea narativității populare europene și nord-americane. Autoarea din New Delhi subliniază și valoarea metodei acestuia în impulsivarea studiilor folclorice sud-asiatice, acesta fiind domeniul pe care ea însăși îl stăpînește prin prisma propriilor analize asupra creativității narrative a indienilor contemporani.

*

Meritul școlii de folclor de la Freiburg, conchide Naithani, nu este de a se fi opus schimbării, ci în a o accepta în termeni proprii. Aceasta a optat, în locul abandonului definitiv al valoroasei tradiții a folcloristicii literare și filologice, spre care știința germană se îndrepta în deceniul postbelic, pentru recuperarea critică a trecutului în confluență cu identificarea unor posibilități echilibrate de relaționare a documentelor din arhive și tipologii cu realitatea socială a prezentului.

Opera lui Röhrich și implicit exegeza elogioasă pe care i-o dedică autoarea pot fi lesne definite ca pledoarie neproductivă și părtinitoare pentru o epocă

încheiată. Însă, astăzi, într-un interval de tranziție al diverselor etnologii către o confruntare deschisă cu Scila și Caribda⁵, a alege evitarea variantelor extreme din cele două tabere devine un gest de curaj. Demersul Sadhanei Naithani se poate institui ca un stimulent pentru alte folcloristici naționale cantonate în acceptarea necritică a prestigiului propriei tradiții, impulsionând la inițierea unui exercițiu autoimpus

de distanțare față de autoritatea subînțeleasă a disciplinei. Cercetătoarea indiană a ajuns la concluzia că mentorul său german a promovat acest examen complex al reconsiderării critice, dar e posibil ca multe dintre impunătoarele construcții teoretice ale domeniului acceptate acum din inerție să nu reziste unei astfel de încercări.

Bibliografie

- Bausinger, H. (1961). *Volkskultur in der technischen Welt*, W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart.
- Bausinger, H. & Brückner, W. (eds) (1969). *Kontinuität: Geschichtlichkeit und Dauer als volkskundliches Problem*, Schmidt, Berlin.
- Bendix, R. (1997). *Departures and Revisions. Toward a Volkskunde without Canon*, în *In Search of Authenticity. The Formation of Folklore Studies*, The University of Wisconsin Press, Madison / London, p. 159–187.
- Dostal, W. (1994). *Silence in the darkness: German Ethnology during the Nationalist Socialist Period*, în „Social Anthropology”, vol. 2, nr. 3, p. 251–262, [CrossRef](#).
- Gingrich, A. (2005). *The German-speaking countries*, în *One Discipline, Four Ways: British, German, French, and American Anthropology*, The Halle Lectures, with a Foreward by Chris Hann, University of Chicago Press, Chicago / London, p. 45–156.
- Hauschild, T. (1995). *Lebenslust und Fremdenfurcht – Ethnologie im Dritten Reich*, Suhrkamp Verlag, Berlin.
- Kaschuba, W. (1999). *Einführung in die Europäische Ethnologie*, C.H. Beck, München.
- Mellemegaard, S. (2014). *Rupture and Continuity. Reflections between Synchrony and Diachrony in Ethnology. In Memoriam Bjarne Stoklund*, în „Ethnologia Europaea”. *Journal of European Ethnology*, vol. 44, nr. 2, Museum Tusulanum Press, University of Copenhagen, Copenhagen, p. 94–110.
- Naithani, S. (2010). *The Story-Time of the British Empire. Theory of Transnational Folkloristics*, University Press of Mississippi, Jackson.
- Röhrich, L. (1956). *Märchen und Wirklichkeit. Eine volkskundliche Untersuchung*. 5. Aufl. Baltmannsweiler, Schneider-Verlag, 2001. Habilitationsschrift, Universität Mainz.
- Röhrich, L. (2002a). „und weil sie nicht gestorben sind...”. *Anthropologie, Kulturgeschichte und Deutung von Märchen*, Böhlau Verlag, Köln.
- Röhrich, L. (2002b). *Gesammelte Schriften zur Volkslied- und Volksballadenforschung*, Waxmann Verlag, München.

⁵Referința din *Odiseea* a fost folosită de importantul etnolog danez Bjarne Stoklund pentru a descrie complicata poziționare a disciplinei sale între abordarea diacronică și cea sincronică drept o traversare a strâmtoării din Messina unde e amenințată atât de Scila—absorbirea de către viziunea tradiționalistă și trecut, cât și de Caribda—integrarea definitivă în acele științe sociale mai bine ancorate în prezent până la pierderea autonomiei domeniului (*apud Mellemegaard, 2014*, p. 97).